

A PERIODIZÁCIÓ MINT A FOLYAMATOSSÁG BIZONYÍTÉKA

*Szemponatok a jugoszláviai magyar irodalom történeti
áttekintéséhez*

GEROLD LÁSZLÓ

A hetvenéves Hídnak

I. Szándék

Mikor beszélhetünk egy nyelv, nemzet, nemzeti kisebbség, régió stb. irodalmáról, illetve irodalomtörténetéről? Ha az alapviszonyt jelentő három, egymástól elválaszthatatlan kapcsolatban, összefüggésben álló tényező (írók, művek, olvasók) folyamatosan létezik. Mit jelent a folyamatos létezés? Mindenekelőtt időt, időbeliséget, azt, hogy az írók és olvasók között művek közvetítésével kialakult szellemi viszony nem alkalmi, hanem hosszabb időn át tart – van. A hosszabb idő nem feltétlenül évszázado(ka)t jelent, bár kétségtelenül nagyobb időszakaszra kell gondolni, amin belül az alapviszonyt jelentő három tényező (írók, művek, olvasók) viszonylatában olyan változások ismerhetők fel, amelyek szükségessé teszik fázisok kijelölését és leírását.

Az alábbiakban, mégha vázlatosan is, azt szeretném bemutatni, hogy a jugoszláviai (vagy helyesebben vajdasági) magyar irodalomnak voltak az alapviszonyból adódó, egymásra épülő, egymást folyamatosan követő periódusai, melyek rendszert képező egészzé állnak össze.

II. Elvi/elméleti alap

Ahhoz tehát, hogy egy irodalom periodizálható legyen, az alapviszonyt meghatározó három tényező (írók, művek, olvasók) közötti kapcsolat változásait kell megállapítani.

A szakirodalom általában kétféle periodizációs elvet ismer: a vegyes és a szisztematikus periodizáció elvét. Abban keverednek a politikai, társadalmi, a történelmi szempontok és a stílusok. Előnye, hogy az irodalomban kevésbé jártasak is könnyebben beazonosíthatnak egy-egy korszakot, fogyatékosága pedig az a feltételezés, hogy „az irodalom automatikusan igazodik bizonyos politikai, történelmi vagy művészet-történeti eseményhez, ráadásul korszakonként máshoz és máshoz” (*Világirodalmi lexikon, Kamc–Lane*, 6. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 593. o.). Ezzel szemben a szisztematikus típusú periodizáció „egyetlen koherens (az esztétikai-történetfilozófiai rendszerből következő) szempont alapján osztja fel szakaszokra” (uo.) az irodalom történeti folyamatát. Mivel ez az elv szerint az irodalom elsősorban szellemtörténeti képződmény, a különféle irodalomelméleti iskolák szükségesnek látták a kifejezetten irodalmi jellegű szempontok hangsúlyozását, mindenekelőtt az irodalom önfejlődését jelentő mozzanatokat.

III. Elvek és adottságok

Természetesen ideális lenne kizárólag irodalmi szempontok, mint az irodalom nyelvének, művészi jellegének, színvonalának alkalmazása. A vajdasági magyar irodalom esetében azonban ez lehetetlen, egyrészt, mert kialakulását az itteni magyarságtól független politikai események tették szükségessé, indították el, másrészt mert a vajdasági magyarság számára az irodalom megteremtése saját nemzeti jellegének, nemzeti identitásának megőrzését volt hivatott szolgálni. Ahhoz, hogy a nemzeti jelleg (nyelv, kultúra) a kisebbségi körülmények között is megmaradjon, példa és eszköz volt az irodalom. Következésképpen az irodalom immanens vonatkozásai, művészi jellege, értéke háttérbe szorult, másodlagossá vált, kivált kezdetben.

Az alcím jelezte adottságokon mind a történelmi/politikai helyzetet, körülményeket, mind pedig a kisebbségi lét művelődési/irodalmi helyzetet, állapotokat kell érteni.

A politikai helyzet az első világháború befejezésének, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának és a trianoni békeszerződés függvényében alakult ki. Bácskát és Bánátot az akkor alakult Jugoszláv Királysághoz csatolták. Az itt élő magyarság nemcsak új országba került, hanem kisebbségi sorsba is jutott (éppen úgy mint Romániában vagy

Csehszlovákiában). Az a tény, hogy a nemzet törzsétől elkülönítve kell(ett) élnie, fennmaradnia, két, egymással nem kis mértékben ellentmondó feladat elé állította az itteni magyarságot. Integrálódnia kellett az új országba, de ugyanakkor meg kellett őriznie (kisebbségi) nemzeti identitását. Az integrálódás elsősorban politikai feladatot jelentett s politikai érettséget, sőt ügyességet követelt, melynek a kultúra s ezen belül az irodalom csupán kísérő mozzanata volt, lehetett. Ezzel szemben a nemzeti azonosság megőrzését mindenekelőtt a kultúra, s ezen belül az irodalom segíthette, de nem függetlenül a politikától, jelesen a szerb politika jó szándékától, megértésétől vagy éppenséggel gátló intézkedéseitől (Obznana, Vidovdani alkotmány, sajtótörvény, nyelvi törvény, asszimilációs törekvések).

Annak ellenére, hogy a politikai és a kulturális viszonyok nem különíthetők el, sőt esetünkben az átlagosnál szorosabban kapcsolódtak egymáshoz, viszont irodalomról lévén szó, elsősorban a művelődési körülményekkel kell foglalkozni.

Hogy az irodalom életképes legyen, olyan működési keretekre van szüksége, amelyek biztosítják a nemzet/kisebbségi lét szellemi önállóságát, amihez nemcsak szándék kellett, de anyagi alapra éppenúgy szükség volt, mint az irodalmi alapviszonyt jelentő három tényező egzisztálására. Legyenek írók, akik műveket publikálnak, s ezeknek legyenek olvasók. A kisebbségi sorsba szakadt vajdasági magyarság azonban sajnos, szinte semmivel sem rendelkezett, legalábbis nem kellő mértékben. Nem volt biztos anyagi alapja, a tőke Pesten maradt, s nem volt olyan önálló magyar intézményrendszere, amely az irodalmi szféra számára megfelelő keretet biztosított volna. A fontos intézmények másik országban voltak, ami létezett (sajtó, könyvkiadás), az vidéki, perifériális volt, s néhány nagyobb város (Szabadka, Újvidék, Zombor, Nagybecskerek) között oszlott meg. Az itteni magyarságnak nem volt sem kulturális/irodalmi központja, sem szükséges intézményhálózata.

A helyzetet súlyosbította, hogy bár voltak írók, nem csak néhány idősebb író, akik a változást megelőzően Pesten is publikáltak (Ambrus Balázs, Debreczeni József, Munk Artúr, Radó Imre, Szenteleky Kornél), voltak induló fiatalok, s itt voltak a pécsi és szegedi emigránsok (Csuka Zoltán, Dettre János, Fekete Lajos, Haraszi Sándor, Mikes Flóris, Somogyi Pál, Tamás István stb.), akik elsősorban az avantgárd változa-

taival gazdagították az itteni irodalmi palettát; megjelentek könyvek; volt közönség is – irodalom mégsem volt. Eddig az írók Pest felé gravitáltak, ott látták az érvényesülés lehetőségét (Papp Dániel, Herczeg Ferenc, Kosztolányi Dezső, Csáth Géza stb.). A művek megjelenése eléggé esetleges. A közönség is Pestre figyelt s nem tanulta meg, hogy vannak itteni saját értékei, amelyek figyelmet érdemelnek.

Ahhoz, hogy a Bácskában és Bánátban élő magyar kisebbség nemzeti azonosságtudata kialakuljon, működjön, nem kisebb feladat várt az itteni magyarságra, mint írókat és olvasókat nevelni, s olyan műveket megjelentetni, amelyek képesek az írók és az olvasók közötti magas fokú, de ugyanakkor a kisebbségi lét által meghatározott szellemi viszony kialakítására.

Hogy ez sikerült, mégha nagy nehézségek árán is, arra a ma is létező vajdasági magyar irodalom a bizonyíték.

IV. Korszakok

Az immár több mint nyolcvan éve létező vajdasági magyar irodalom időben s alakulása tekintetében két nagy korszakra bontható. Az 1918 és 1945 közötti első és az 1945 utáni második periódusra. A leglényegesebb különbség a kettő között, hogy az elsőben a konstituálódó kisebbségi irodalomnak szinte teljes mértékben önjelölt támaszkodnia, a másodikban viszont állami támogatást élvezett (mégha ennek mértéke változott is, sőt olykor szinte megszűnt).

Mindkét nagy korszakon belül a jellegzetes események, változások (pl. vita, folyóirat-megjelenés, könyvsorozatok, esztétikai szemléletváltás, új nemzedék fellépése stb.) alapján több periódus különíthető el.

Az első alperiódust (nevezzük jobb híján így) a kezdeményezésektől a stabilitás kezdetét jelentő első irodalmi folyóirat megjelenéséig kell számítani.

Ebben a mintegy évtizednyi fázisban mindenekelőtt az irodalmi tudat ébresztése, majd megerősítése volt a cél. Ennek érdekében egyrészt tudatosítani kellett a hagyományt, jelesül azt, hogy volt/van irodalmi tradíció, amely nyelv és (irodalmi)kultúra tekintetében szerves része az egyetemes magyar kultúrának, másrészt olyan új értékeket kellett teremteni, amelyek az itteni magyar kisebbségben tudatosították, hogy képes saját és sajátos jegyekkel rendelkező autochton (nyelv s kultúra

tekintetében egyetemes magyar) irodalmi értékek létrehozására. A sajátos vonásokat, amelyek a kisebbségi létbe került vajdasági magyar entitás életérzését kifejezhette, Szenteleky a *couleur locale* fogalma, elve alá vonta. Ezt kereste, kérte számon az írókon, de nem feledkezett meg a művészi színvonalról, jóllehet gyakran szinte elfogadhatatlan kompromisszumokra kényszerült.

A kitűzött cél megvalósítása érdekében kellett megnevezni azt a hagyományt, amelyre hivatkozni lehetett, illetve azt az alapot, amellyel az új politikai helyzet beálltakor rendelkezett, és amelyre építhetett a vajdasági magyar kisebbség. A hagyomány körében nem sok felmutatnivalót találtak, még 1927-ben így írt Szenteleky Kornél: „Ezen a tepedt, művészietlen lapályon nincs semmi, de semmi emlék, itt sohasem voltak ősi kolostorok, évszázados kollégiumok, hírhedt lovagvárak, görnyedt, legendás dómok, france-i könyvesboltok, fontainebleau-i erdők, ezen a józan, disznóól szagú földön sohasem éltek nótázó igricek, ferde kucsmás kurucok, sárga szakállú ötvösök, magas homlokú hitvitázók, vagy finom ujjú humanisták. Hol vert volna gyökeret a vajdasági irodalom?” (*Levél D. J. batáromhoz a „vajdasági irodalom”-ról*). S a tradíció hiánya miatt panaszkodó Szenteleky, aki szerint „jóformán semmi előfeltétele sincsen annak, hogy a »vajdasági« irodalom életre keljen” (uo.), alig másfél évvel később reményteli beköszöntő sorokkal indítja útjára a *Vajdasági Írás* című irodalmi mellékletet: „Íme, itt vagyunk és megindulunk.” Követendő hagyományról ezúttal sem tesz említést, inkább a szellemi gyökérverés (ezt később az ugartörés metafora váltja fel) fontosságát említi, mintegy kisebbségi kötelességként.

Ez azonban már a húszas évek vége, tehát tíz év telt el a kisebbségi lét kezdetét jelentő világháború befejezésétől. Mi történt ebben az első tíz évben? Továbbra is megjelentek újságok, köztük a két legjelentősebb a szabadkai *Bácsmegyei Napló* (1903), a becskereki *Torontál* (1872), ezekhez az évtized során társul az újvidéki *Délbácska* (1920–29), amely a diktatúra bevezetése után *Reggeli Újságra* (1929–1944) kénytelen változtatni a címét. Egyre több könyv jelent meg, köztük számos szép-irodalmi mű és néhány, az írók szélesebb körét bizonyítani hivatott antológia, a legjelentősebb a *Kéve* (1928) című versantológia. Az irodalmi alkotások kapcsán beszélhetünk irodalmi irányzatokról is (expresszionizmus, népiesség, szimbolizmus, dadaizmus stb.). Volt néhány

inkább rövidebb, mint hosszabb életű, időnként, mint rendszeresen megjelenő folyóirat (Vescecen a *Szombat*, Becskereken a *Renaissance* és a *Fáklya*, Újvidéken az *Út*). De mindenekelőtt zajlott a vita: van-e, kell-e vajdasági magyar irodalom, s ha igen, milyen legyen?

Ennek a kezdeti időszaknak a lezárását és a művek számát s színvonalát, illetve az irodalmi élet szervezettségét megteremtő második fázis kezdetét jelenti a *Vajdasági Írás* megjelenése, kivált azzal, hogy 1929-ben mellékletből önálló folyóirattá lesz. S bár már ugyanannak az évnek a végén megszűnik, de rövid létezésével is kezdetét jelenti annak a folyóirat-sorozatnak, amely nélkül a vajdasági magyar irodalom harmincas évekbeli konstituálódása nem történhetett volna meg. Ebben a sorban kell említeni az újvidéki *Reggeli Újság A Mi Irodalmunk* (1930–1933) című mellékletét, s legfőképpen a *Kalangya* (1932–1944) és a ma is létező *Híd* (1934) című folyóiratokat, amelyek a vajdasági magyar irodalom fejlődése szempontjából a nem is kis számú kulturális újság, kérszéletű folyóirat között az irodalom pillérei voltak. Az időszakos kiadványok családjának növekedése egyszerre jelentette az irodalom gazdagodását és árnyaltságát, amint ezt a *Kalangya* példázza: az alapító főszerkesztő Szenteleky (1932–33) az írók felkarolását, Szirmai Károly (1933–1941) a minőséget, Herceg János (1941–44) pedig a regionális értékek tudatosítását szorgalmazta. Másféle váltás játszódott le a *Híd* esetében. A korok, kultúrák, életfelfogások, nemzetek, emberek közé a hídverés szándékával létrejött folyóirat szemléletében előbb (1936) balratorlódás történt, majd 1938-tól a JKP orgánuma lett, és szépirodalma is ideológiai jellegűvé vált.

Hogy az első periódus mintegy tizenöt évnyi második fázisában a folyóiratok jelentették a vajdasági magyar irodalom s általában az irodalmi élet centrumát, tanúsítja, hogy a szervezett könyvkiadás kezdeményezői is a folyóiratok voltak (*Kalangya Könyvtár*, *Jugoszláviai Magyar Könyvtár*, *Híd-könyvtár*), s hogy olyan jelentős írókat indítottak újukra, gyűjtöttek maguk köré, mint Herceg János, Majtényi Mihály, Szirmai Károly, Gál László, akik évtizedekig meghatározó alkotóegységük ennek az irodalomnak, s akiknek munkássága összeköti a két nagy periódust, az 1944 előtti és utáni.

Amint említettem, a vajdasági magyar irodalomnak nem volt fővárosa, s nem voltak intézményei sem, a szerb hatalom ugyanis tudta, hogy

intézményrendszer nélkül a kisebbségi kultúra minden pillanatban elfújható kártyavár. A művelődési és részben az irodalmi élet szervezését a becskerekai székhelyű *Magyar Közművelődési Egyesület* (1918–1944) vállalta, de fontos szerepe volt néhány szervezettebb művelődési egyesületnek, pl. a szabadkai és a becsei *Népkör*nek. Az utóbbi írótalálkozókat szervezett s írói díjat alapított.

A vajdasági magyar irodalom első nagy periódusában, 1918 és 1944 között, két fázisban kialakultak azok a formák, amelyek nélkül nincs irodalmi (ön)tudat, és nincs irodalmi élet.

A másik nagy periódus 1945-tel kezdődött, ezen belül, melyet elsősorban az állam nyújtotta szervezett támogatás jellemez, már több periódus különíthető el.

Az irodalmi élet központjában egy folyóirat állt, került (nem több, mint az előző periódusban), az 1945-ben újraindított *Híd*, amely egybegyűjtötte az írókat, s kezdetben kiadóként is működött. Egyik első kiadványa volt a *Téglák, barázdák* (1947), amely a majd húsz évvel előbb megjelent *Kévéhez* hasonlóan afféle írói névsorolvasásnak is tekinthető. Íme, ők huszonhárman azok a költők és prózaírók, akikre az új társadalmi/politikai és kisebbségi körülmények között a jugoszláviai magyar irodalom épül. A *Híd* amellet, hogy publikálási alkalmat jelentett, „adminisztratív szempontokat érvényesítő szerkesztői politiká”-jával (Bori Imre) irányt is szabott. Az újjáépítést, a pártot és a marsallt dicsőítő/dicsőítő irodalom az ideológia fegyvere volt. Ez az időszak, amint a *Híd* tanúsítja, az 50-es évek elejéig tartott. A lassú, de mégis szembe-tűnő változás előjele volt az 1950. áprilisi szám, amelyben az új nemzedék (Bori Imre, Fehér Ferenc, Major Nándor, Németh István) lépett színre s jelezte, hogy az addig érvényes irodalmi kánon, a szocrealizmus hirdette kollektív szellem ellenében másféle, szubjektív hangon megszólaló irodalomra van szükség. Ezzel kezdődött az irodalmi autonómiáért folytatott harc, melynek folytatásaként nem politikusok, társadalmi munkások irányították a folyóiratot, hanem írók. Majtényi Mihály (1951–55), majd Herceg János (1955–57) főszerkesztése alatt a *Híd* ismét irodalmi folyóirat lett. S ettől kezdve a vajdasági magyar irodalomban történt változások elsősorban s jelentős mértékben irodalmi, művészi jellegűek. Egészen a kilencvenes évek elejéig/közepéig, amikor a keleti rendszer-változások hatására, de a miloševići nagyszerb nacionalizmus ellenha-

tásaként felerősödnek a nemzeti vonások előtérbe állítását sürgető hangok (ez nem a Bori Imre [1984–2004] szerkesztette *Híd*ra vagy más folyóírra jellemző, inkább a politikával töltött, sajtóban megnyilvánuló közhangulatra), illetve az elvándorlás következtében szinte pótolhatatlan veszteséget szenved az itteni magyar nyelvű irodalom.

A mintegy negyven év alatt, Majtényi főszerkesztésétől a kilencvenes évek elejéig több kis periódusra tagolható a vajdasági magyar irodalom alakulástörténete.

Majtényi és Herceg az irodalom autochton, művészi, irodalmi rangját, tiszteletét igyekezett visszaszerezni, tudatosítani. Hogy ez sikerült, bizonyítja, hogy a *Hidat* 1957 közepén átvevő Major Nándor programcikkében (*Tegnap, ma, holnap*) a „korszerű tartalom és forma egybehangelődésére irányuló törekvéseket” szorgalmazta és juttatta kifejezésre szerkesztőpolitikájával. Ennek a szemléleti változás folytatásaként jelenik meg a *Magyar Szó* című napilap szombati/vasárnapi irodalmi melléklete, a *Kilátó* (1961), majd ezzel egyi dóben az *Iffjúság* című hetilap mellékletéként, zömmel az 1959-ben indult magyar tanszék hallgatóinak közreműködésével, a *Symposion* (1961–64), majd a belőle kinövő *Új Symposion* (1965) című általánosságban avantgárdnak minősített folyóirat, amely a későbbiekben a fiatal írók számára nyújtott publikálási lehetőséget. S ezzel nemcsak a művészi szempont kerül előtérbe, hanem egyben erőteljes differenciálódás is kezdetét veszi a vajdasági magyar irodalomban. A *Magyar Szó* mellett a hetilapoknak is vannak irodalmi mellékleteik, 1971-ben Szabadkán megjelenik a harmadik magyar irodalmi folyóirat, a helyi írók műhelyének elképzelt *Üzenet*, amely azonban – szerencsére – nem rekedt meg a szűkös városi keretek között.

Annak ellenére, hogy a vajdasági magyar irodalom változásai, alakulása mindenekelőtt a folyóiratokkal kapcsolatos, nem csak a *Hiddal*, amelyben a hetvenes évek közepétől, Bányai János (1976–1984) szerkesztése alatt a kritikai gondolkodás kerül előtérbe, vezető műfajai az esszé, tanulmány és kritika, majd Bori Imre (1984–2004) irányítása alatt a művelődéstörténet, a dokumentum-, emlékezés- és évfordulós tömbök jelennek meg gyakrabban, valamint a nyolcvanas évektől a politikum hangjait is megszólaltatni próbáló az *Új Symposion*nal (ennek következménye a politika színrelépése, a szerkesztőség menesztése 1983-ban) és a főleg tematikus számaival figyelmet keltő *Üzenettel*, hanem az egyre

inkább kiterjedő kiadványokkal is. A magyar könyveket is megjelentető kiadók (*Minerva*, *Testvériség-Egység*, *Progres*) jelentős működésének mintegy folytatásaként létrejött Újvidéken a *Forum Könyvkiadó* (1957). S ezzel kezdetét vette az intézményes magyar kiadvány. Szépirodalom mellett immár az értekező próza, a publicisztika, a néprajz, a nyelvészet, a művelődéstörténet számára is megnyílt a kiadvány. Külön figyelmet érdemelnek a könyvsorozatok, a *Symposion Könyvek* (1963), a *Hagyományaink* (1976), az elsőkötetesek sorozata, a *Gemma Könyvek* (1976), az *Esszék, tanulmányok* (1977), a *Kismonográfiák* (1978), a *Jugoszláviai Magyar Regénytár* (1981), az életmű-kiadások (1983), az *Ifjúsági Regénytár* (1984), illetve elsősorban az időnként meghirdetett regény pályázatok műveinek sorozatszerű megjelentetése. De kiadványokat ad ki a szabadkai székhelyű *Életjel* (1958) nevű irodalmi élőlíra (*Életjel Könyvek*, *Életjel Miniaturák*), a kilencvenes évektől kezdve pedig a *Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság* (1990) nevű civil szervezet, illetve a különféle magánkiadók Zentán, Kanizsán, Újvidéken, Szabadkán.

Kétségtelenül színesedett az irodalmi paletta, amit a fent említettek kivül bizonyítanak a különféle díjak, az év könyvéért járó *Híd Irodalmi Díj* (1959), a fiatalokat ösztönző/jutalmazó *Sinkó-díj* (1970), az irodalom népszerűsítéséért járó *Szenteleky Kornél Irodalmi Díj* (1972), a műfordítókat ösztönző *Bazsalikom Díj* (1972), az *Üzenet-díj* (1976–96), valamint az évente megrendezendő emléknapok: a szíváci *Szenteleky Napok* (1971), a kishegyesi *Csépe Imre Emléknap* (1972), a becskereki *B. Szabó György Emléknap* (1990), a szabadkai *Kosztolányi Dezső Napok* (1991).

De a jugoszláviai/vajdasági magyar irodalom létezését és erejét tanúsíthatja az a tény, hogy – Bori Imrénének köszönve – 1968-tól, egyre kiegészülve, bővülve, van több kiadvány megért irodalomtörténete, s hogy e sorok írójának munkájaként elkészült s 2001-ben megjelent a *Jugoszláviai magyar irodalom lexikona* (1918–2000), illetve, hogy a magyar tanszéken önálló tárgyként oktatják.

*

A vajdasági magyar irodalom, melynek jogosultságát a húszas években többen is kétségbe vonták, majd egy évszázadnyi története alatt végig-

járta az irodalmi fejlődés mindazon fokozatait, amelyek nélkülözhetetlenek egy nemzet, kisebbség, régió irodalomáé éréséhez. Ennek a folyamatnak a tengelyében a folyóiratok (*Vajdasági Írás, Kalangya, Híd, Új Symposion, Üzenet*) álltak, az irodalmi szféra velük kapcsolatban alakult, s velük kapcsolatos az a periodizáció, amely a folytonosság bizonyítékaként szolgálhat. Amit, még ha vázlatosan is, ez a dolgozat mutat be.

*

Újabban azonban sajátos, aggasztó jelek is mutatkoznak a vajdasági magyar irodalomban: mintha sorvadna az eddig fejlődő törzs, melyet elsősorban a provincializmus férgé kezdett rágni. Nem túlzás, ha azt állítjuk: az irodalmi, a politikai, a kisebbségi körülmények alakulása folytán nyolc évtizednyi fejlődés után, minden eddiginél nagyobb válság küszöbére került ez az irodalom, s óhatatlanul szembe kell nézni a magáratálalás fájdalmas szükségszerűségével.

De ez már nemcsak egy új periodizációs fejezet, hanem egy másik dolgozat témája is.

*

Itt végződik az áttekintő dolgozat, amely a Belgrádban 2003. május 27-én tartott Duna menti kisebbségi nyelvek irodalma című konferenciára készült, s amelynek mostani megjelenésének kettős aktualitása van: egy felemelő és egy szomorú – a megjelenésének 70. évfordulóját ünneplő *Híd* és a folyóiratot két évtizeden át főszerkesztő Bori Imre halála. Elsősorban az ő emlékének ajánlva vélem fontosnak megjelentetni ezt az áttekintést (a megbeszélte színházi írás helyett). Bori Imre gazdag munkásságában ugyanis a jugoszláviai (vajdasági) magyar irodalommal való irodalomtörténeti foglalkozás megkülönböztetett helyet foglal el. Ő rajzolta be a magyar irodalom térképére irodalmunk tartományát: megalkotta és naprakész folyamatossággal írta irodalomtörténetünket, s tette egyetemi tantárggyá. A legtöbbet tette, amit egy irodalomtörténész tehet.